

Анна Скорофатова (Anna Skorofatova)

Київ, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ПОСТПРАВДА І НАРОДНИЙ НАРАТИВ: СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФЕЙКІВ У МЕМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Post-Truth and Popular Narrative: Semantico-Pragmatic Strategies of Transforming Fake Narratives into Memes in Ukrainian Society under War Conditions

ABSTRACT: This article explores Ukrainian memes that have emerged since the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war, all through the lens of post-truth and information warfare. Meme culture is seen as a type of digital folklore that turns false narratives into powerful tools for satire, psychological relief, and building national identity. The study aims to explore the ways humour, exaggeration, bizarre imagery, and post-ironic elements are used to reshape fake news. The research is based on a collection of over 4,500 multimodal memes gathered from various social media platforms. To analyze this, the study employs semiotic, discourse, and content analysis methods. The findings reveal three main categories of “meme-based pseudo-facts”: informational fakes, visual fakes, and ironic fakes, each serving purposes such as emotional release, mocking the enemy, normalizing life during wartime, and creating grassroots heroes. The study pays special attention to dark humor as a way to cope with the trauma of war. The research highlights what makes the Ukrainian case unique: a strong presence of post-irony, a high level of multimodal blending, and a focus on emotional resilience. The conclusions emphasize how memes play a crucial role as tools for information resistance, social mobilization, and psychological strength in the face of hybrid warfare.

KEYWORDS: post-truth, Ukrainian memes, digital folklore, information warfare, post-irony, black humour

У добу інформаційної перенасиченості та глобальних «баталій у мережі» феномен постправди стає одним із ключових маркерів сучасної комунікації. В умовах повномасштабної російсько-української війни цей процес набуває особливого масштабу: спочатку фейки використовувалися як зброя пропаганди, але згодом стали ресурсом народного гумору й механізмом інформаційної стійкості. Саме в українській мем-культурі інтернет-спільнота почала трансформувати «фейкові» сюжети в сатиричні наративи, використовуючи постіронію, гі-

перболу й іронічну реконструкцію «альтернативної реальності». Графічні фотожаби, комікси, короткі відео та текстові заготовки – усе це не просто засіб розваги, але й потужний інструмент психологічного самозахисту, колективної саморефлексії та протидії дезінформації.

Попри глибокі дослідження мем-культури¹ та феномену постіронії², роль мемів як «народного фільтра» інформаційної війни досі лишається недостатньо вивченою. Система сатиричних «псевдофактів» у мемах поєднує в собі як критику ворожої пропаганди, так і самоіронію до «своїх» страхів, що робить цей пласт цифрового фольклору особливо цінним для аналізу.

Мета цієї статті – проаналізувати семантико-прагматичні стратегії перетворення фейків на гумор в українських мемах 2022-2025 рр. Завдання дослідження: 1) типологізувати «мемні фейки» відповідно до інформаційних, візуальних та іронічних ознак; 2) визначити прагматичні функції цих мемів (зняття напруги, мобілізація, критика пропаганди тощо); 3) описати механізми постіронічного кодування, які роблять меми ефективним інструментом інформаційної стійкості.

Теоретичні засади аналізу постправди й гумору

У контексті медіа й інфодискурсів поняття «постправда» набуло широкого вжитку після того, як *Oxford Dictionaries* оголосив його словом 2016 року. Постправда означає ситуацію, коли емоційні апеляції та особисті переконання мають більшу вагу, ніж об'єктивні факти, а маніпулятивні наративи здобувають більшу популярність за перевірену інформацію³. У випадку повномасштабної війни в Україні інформаційне поле було моментально заповнене як пропагандистськими фейками, так і поодинокими журналістськими фактчеками, що створило сприятливий ґрунт для народної креативності – трансформації «фейкових» наративів у сатиричні меми й жарти.

У сучасних медіадослідженнях поняття «постправди» привертає надзвичайну увагу як соціокультурний феномен, що описує ситуацію, коли емоційні апеляції та індивідуальні переконання переважають над об'єктивними фактами в масовій свідомості⁴. Особливо посилює цей процес контекст інформаційної війни, де маніпулятивні наративи здатні змінювати ставлення громадян до подій швидше за традиційні засоби масової інформації⁵. У нашому дослідженні меми роз-

¹ L. Shifman, *Memes in Digital Culture*, Cambridge 2014; K. M. Miltner, *There's No Place for Lulz on LOLCats: The Role of Genre, Gender, and Group Identity in the Interpretation and Enjoyment of Memes*, "Journal of Visual Culture" 2018, № 15 (1), p. 72-93.

² L. Hutcheon, *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony*, London 1994; L. McIntyre, *Post-Truth*, Cambridge 2018.

³ *Word of the Year 2016: post-truth*, [in:] *Oxford Dictionaries 2016*, [in:] <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>.

⁴ L. McIntyre, *Post-Truth*, Cambridge 2018.

⁵ D. Watts, *Post-Truth and Propaganda in Contemporary Conflict: A Case Study of Russia's Information Operations*, "Information, Communication & Society" 2021, nr 24 (10), p. 1382-1398.

глядаються перш за все як живий барометр суспільної інтерпретації фейків та інформаційних маніпуляцій.

Класична теорія гумору (relief theory)⁶ пояснює психологічну функцію жарту як зняття внутрішнього напруження внаслідок розриву між очікуваною і фактичною реальністю. Натомість теорії невідповідності (incongruity theory)⁷ підкреслює роль неузгодженості або парадоксальності образу в продукуванні комічного ефекту. У контексті повномасштабної війни в Україні ці теорії набувають нового звучання: мем “Свічкова вечеря – романтика в блекауті” одночасно знімає стрес через непередбачувану проблему (відключення світла) та породжує гумор через несумісність романтичного сценарію й критичної ситуації. Крім того, поняття coping-гумору⁸ вказує на те, що жарт є активним механізмом подолання травми. У мемах це проявляється через гіперболічне зображення «щурячих» пайків для ворога або ж через створення іншої «альтернативної реальності».

Диджитал-фольклор – це новий пласт народної творчості, що розвивається в онлайн-середовищі за аналогією до усної традиції. Мем тут виконує функцію народної пісні чи байки: він швидко передається, мутує зі змістом і формується колективним розумом інтернет-спільноти⁹. Цифрові анекдоти та мему в українському контексті утворили окремий неофіційний дискурс, нерегульований державними інституціями і тому дуже гнучкий у своїх жанрових та семантичних варіаціях.

Постіронія як комунікативна стратегія поєднує властивості іронії (усвідомлене відтворення чужих або власних упереджень) та постмодерністського ставлення до тексту, коли споживач мемів водночас «грає» в абсурд і «розуміє», що це жарт¹⁰. Важливою рисою є подвійне кодування повідомлення: мем – це не просто сатира на факт, а сукупність емоцій і страхів, які цей факт породжує. Як зауважує Лінда Гатчон, постіронія дозволяє створювати дискурсивну «зону невизначеності», де глядач залишається між буквальним і метафоричним рівнями змісту¹¹.

Меми як об'єкт семіотичного дослідження розглядаємо за моделлю Лімора Шифмана¹², де мем – це мультимодальний культурний артефакт, що містить словесний та візуальний коди, а також набір міжтекстових і культурних алюзій.

⁶ J. Morreall, *Comic Relief: A Comprehensive Philosophy of Humor*, Malden, MA 2009.

⁷ M. Buijzen, P. Valkenburg, *Developing a Typology of Humor in Audiovisual Media*, “Media Psycholog” 2004, № 6 (2), p. 147-167.

⁸ G. Kuipers, *The Shifting Politics of Humor: Between Resistance and Reaction*, “European Journal of Cultural Studies” 2020, № 23 (4), p. 503-519.

⁹ G. Fine, *The Global Grapevine: Why Rumors of Terrorism, Immigration, and Trade Matter*, Oxford 2019.

¹⁰ L. Hutcheon, *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony*, London 1994.

¹¹ Ibidem.

¹² L. Shifman, *Memes in Digital Culture*, Cambridge 2014.

Мем постає як дискурсивна одиниця, здатна швидко транслюватися й адаптуватися до нових соціальних контекстів. У випадку українських мемів війни цими контекстами стають повітряні тривоги, блекаути, гуманітарні коридори й інші епізоди щоденності, які миттєво набувають фольклорного звучання.

Отже, поєднання теорій постправди, класичних концепцій гумору і диджитал-фольклору створює потужну методологічну основу для аналізу мемів як «псевдофактів», що водночас є і зброєю пропаганди, і засобом інформаційного опору. Цей трикутник теорій дозволяє нам аналізувати семантико-прагматичні стратегії мем-контенту у воєнний період.

Матеріали та методи

Для системного вивчення феномену «мемних фейків» у контексті повномасштабної війни в Україні було сформовано спеціалізований корпус цифрового фольклору, що складається з мультимодальних та текстових матеріалів, опублікованих у період з 24 лютого 2022 року по 31 серпня 2025 року. Джерелами слугували найбільші тематичні Telegram/Instagram/X/Facebook-канали та акаунти. Загалом у корпус було включено близько 4500 мемів із підписами, які визначаються як «інформаційний», «візуальний» або «іронічний» фейк.

Обробку даних було здійснено в декілька етапів. По-перше, вручну відбиралися зразки для контент-аналізу. По-друге, за допомогою методу KWIC (Key Word in Context) виділялися найбільш репрезентативні контексти для ключових одиниць на кшталт «Чорнобаївські вампіри» або «Ghost of Kyiv». По-третє, для кожного мема здійснювався поглиблений дискурсивний аналіз підпису – вивчалися імперативні конструкції, емоційна лексика, засоби іронічного порушення кооперативного принципу спілкування тощо. Нарешті, окремий семіотичний розбір більше ніж 200 фотомонтажів проводився за моделлю Лімора Шифмана¹³, що передбачає аналіз комбінованих візуальних і текстових кодів та їх міжтекстуальних алузій.

Типологія «мемних фейків»

У цій частині класифікуємо основні різновиди псевдофактів, що використовуються в українських мемах, та наводимо реальні приклади:

(Псевдо)інформаційні фейки

(Псевдо)інформаційні фейки в мемах – це меми, побудовані за моделлю новинного повідомлення, офіційної заяви чи репортажу, у яких комічна інверсія стає головним засобом смислотворення. Через пародіювання мовних і візуальних кодів журналістики вони викривають абсурдність або фальш офіційного дискурсу, перетворюючи інформаційний жанр на інструмент сатири. На відміну від іронічних фейків, що формують вигадану або міфологізовану реальність, (псев-

¹³ Ibidem.

до) інформаційні зберігають зовнішню ознаку правдоподібності, але змінюють її семантику через комічну інверсію.

(1) «Чорнобаївські вампіри»: Після численних ударів ЗСУ по ворожих позиціях в Чорнобаївці (Херсонська область) у 2022 році в соцмережах почали з'являтися мему, які глузували з «невмирущості» цієї локації. Один із найпопулярніших мемів заявляв, що «300 орків» у Чорнобаївці перетворилися на вампірів («Наша нічна операція в Чорнобаївці: 300 орків перетворилися на вампірів – тепер бояться світла!»¹⁴). Цей мем виконує функцію сатиричної компенсації страху: через гіперболу (перетворення ворогів на вампірів) він знімає напругу і висміює ворога як абсурдного і слабого. Постіронія працює тут через навмисне зведення до абсурду. Мем також закріплює в масовій уяві образ Чорнобаївки як «чорної діри» для агресора.

(2) «ППО збила комету Галлея»: На фоні регулярних повідомлень про успішну роботу української ППО у 2023 році з'явилися жарти про те, що вона настільки ефективна, що може збити навіть об'єкти космічного масштабу («Повідомляють: українська ППО збила комету Галлея. Ворог не пройде навіть із космосу»¹⁵). Цей мем висміює одночасно і реальні досягнення ППО, і абсурдність очікувань повної безпеки під час війни. Використано техніку гіперболи та постіронії: аудиторія розуміє, що йдеться про фантазію, але сприймає її як веселий знак власної сили. Мем працює як колективний акт психологічної компенсації.

(3) «Операція «Павутина»»: Мем у вигляді кадру з пресконференції Володимира Путіна з підписом: «Журналіст: *Що сталося зі стратегічною авіацією росії?* – В. Путін: *Фура переїхала*»¹⁶. Мем виник у червні 2025 року після масштабної спецоперації Служби безпеки України під кодовою назвою «Павутина», у ході якої було знищено десятки російських стратегічних бомбардувальників на авіабазах у різних регіонах Росії. Операція передбачала транспортування російськими дорогами дронів, замаскованих у пересувних дерев'яних конструкціях, за допомогою фур. У мережі ця подія швидко набула мемного переосмислення: користувачі почали поширювати кадр із телевізійного інтерв'ю президента Росії Володимира Путіна 2000 року, де з приводу катастрофи атомного підводного човна «Курск» журналіст запитав його про причину трагедії, на що отримав коротку відповідь: «*Она утонула*». У версії мему 2025 року (після операції «Павутина») запитання журналіста звучить: «*Що сталося зі стратегічною авіацією росії?*», а відповідь Володимира Путіна – «*Фура переїхала*». Комізм у наведеному контексті ґрунтується на алюзії та комічній інверсії: серйозна подія, що має стратегічне значення, подається у формі побутової фрази, ніби випадкової «дорожньої пригоди». У технічному плані мем є зразком пародійної репродукції – використання реального візуального кадру й оригінального синтаксису інтерв'ю з повною змі-

¹⁴ Джерело: Telegram-канал War Memes, [в:] <https://t.me/WarMemes/4567> (02.11.2022).

¹⁵ Джерело: Telegram-канал UKroMemes, [в:] <https://t.me/UkroMemes/1650> (15.06.2023).

¹⁶ Джерело: *Crimea Vox*, Facebook, 03.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo?fbid=681059538135900&set=pcb.681059834802537&locale> (13.08.2025).

ною семантики. Цей мем виконує психологічно-компенсаційну та сатиричну функції, оскільки висміює російську пропаганду й байдужість до власних поразок і через сміх знімає напругу, пов'язану з воєнною темою.

(4) «У тебе немає карт...» та «Багнюка під Києвом»: Після операції «Павутина» у соцмережах з'явився мем на основі фотографії зустрічі президента України Володимира Зеленського і президента США Дональда Трампа в Овальному кабінеті (28 лютого 2025 року). Текстовий супровід мема такий: «Трамп: *У тебе немає карт* (натяк на відсутність переваг у війні з Росією); Зеленський: *Є карти російських аеродромів*»¹⁷. Комічний ефект побудовано на каламбурі та семантичній інверсії: слово «карти» набуває подвійного значення – від ‘гральних карт’ до ‘військових карт’, що перетворює закиди визнаного світового політика на жарт на користь української сторони. Ще один мем на базі подібного фотокадру, зробленого під час зустрічі президента України Володимира Зеленського та віцепрезидента США Джей Ді Венса у Ватикані під час інавгурації Папи Лева XIV, відтворює продовження цього іронічного сюжету. Підпис до зображення: «Венс Зеленському: *Навіщо ти розвів багнюку під Києвом – неможливо проїхати танком!*»¹⁸ – відсилає до скандальної заяви Дональда Трампа (травень 2025 року) про те, що «якби російські танки не застрягли в українській багнюці, то взяли б Київ за п'ять годин»¹⁹. Комізм ґрунтується на дзеркальній інверсії пропагандистської логіки, де абсурдні звинувачення подано у формі дипломатичної репліки. Обидва мему демонструють характерну для псевдоінформаційних фейків пародійну репродукцію офіційних політичних ситуацій, що через іронію й гру зі значеннями перетворюють дипломатичний дискурс на інструмент самоіронії й сатиричного опору.

Отже, (псевдо)інформаційні фейки в українських мемах часто використовують пародію на офіційно-політичний і дипломатичний дискурс, імітуючи форму публічної комунікації для створення комічної інверсії влади та сенсу, та працюють як механізм емоційного розрядження й моральної підтримки і створюють альтернативну, контрольовану реальність, у якій ворог постає слабким або комічним.

Візуальні фейки

Візуальні фейки – це мему, у яких комічний або сатиричний ефект створюється через штучно змодельовану візуальну реальність – цифровий монтаж, фотожаба або зображення, згенероване штучним інтелектом, у якому реальні об'єкти чи персонажі поєднуються з фантастичними, гіперболізованими або абсурдними елементами. Такі мему не наслідують форму новинного повідом-

¹⁷ Джерело: ДАЛЕКОБійники. *Операція Павутина в мемах*, Кореспондент.net, 02.06.2025, [в:] <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4786896-dalekobiinyky-operatsiia-pavutyna-v-memakh> (07.06.2025).

¹⁸ Джерело: V. Holobutsky, Facebook, 18.05.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=9888579094563827&set=a.698355223586306&locale> (20.05.2025).

¹⁹ Джерело: Трамп заявив: якби російські танки не застрягли у багнюці, то вони взяли Київ за п'ять годин #shorts, Youtube, BBC News Україна, 17.05.2025, [в:] <https://m.youtube.com/shorts/d1Ox6-Zou18> (25.05.2025).

лення, а створюють окремий візуальний світ, де буденне і нереальне зливаються у гротескове зображення.

(5) «Путін на Байрактарі»: На хвилі захоплення успіхами українських дронів Bayraktar TB2 у 2022 році з'явилася фотожаба: Путін летить верхи на дроні²⁰. Фотомонтаж використовує техніку гротеску і інверсії влади: замість образу «всесильного» лідера – слабкий і смішний. Візуальна деформація реальності тут не потребує пояснення – гумор працює на першому ж візуальному рівні. Цей мем виконує функцію сатиричної критики ворога і водночас зміцнює колективну ідентичність аудиторії.

(6) «Saint Javelin» та «Bayraktar Cat»: Ікона «Святої Джавелін» – «сучасна візуальна інтерпретація традиційного релігійного образу в умовах війни»²¹. З'явилася в березні 2022 року й миттєво стала інтернет-сенсацією. Візуальний опис: зображення святої, що тримає на руках американський протитанковий комплекс Javelin, виконане в стилі православної іконографії²². «Saint Javelin» поєднує архетипічний символ віри й надії з символікою реальної військової боротьби. Через естетизацію опору мем створює моральний наратив, де боротьба українців подається як свята справа. Це візуальний фейк, який легітимізує моральну перевагу «своїх» і делегітимізує агресора без слів. Також на піку популярності «Байрактарів» з'явилися численні мему, де коти («котики») нібито керують дронами Bayraktar TB2²³. Цей візуальний фейк грає на поєднанні войовничості й повсякденного затишку: образ кота як символу дому і водночас перемоги створює комічний контраст. Мем працює як психологічна компенсація, знижуючи рівень тривоги і підкреслюючи «домашню» природу боротьби українців. До речі, пізніше, особливо після підірвання Кримського мосту (2025), на мемах до «котики» ЗСУ доєднуються бобри у бронезилетах СБУ з динамітними шашками й величезною сигарою у роті на фоні «утомленого» мосту²⁴ й дельфіни, які доправляють під Кримський міст фуру з написом «Пакунок Малюка»²⁵ чи, одягнуті в спецодяг кур'єрів «Нової пошти»²⁶, підкладають під нього «посилку»²⁷.

²⁰ Джерело: Telegram-канал Army Memes UA, [в:] <https://t.me/ArmyMemesUA/234> (15.03.2022).

²¹ *Saint Javelin Official*, [в:] <https://www.saintjavelin.com> (12.02.2023).

²² Джерело: (X)Twitter-акаунт Saint Javelin, [в:] <https://twitter.com/saintjavelin> (04.07.2022).

²³ Джерело: Telegram-канал UkroMemes, [в:] <https://t.me/UkroMemes/390> (04.04.2022).

²⁴ Джерело: Р. Кривошей, *Вони працюють!*, Facebook, 03.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=23971367702486975&set=a.568282653222143&locale> (06.06.2025).

²⁵ Прізвище очільника СБУ. Назва є каламбуром на основі протиставлення позитивного соціального феномену (в Україні «пакунок малюка» – виплата (подарунок) від держави новонародженим) і воєнної диверсії під патронатом голови СБУ.

²⁶ У мемах про операцію «Павутина» також згадується «Укрпошта», але в контексті довготривалості підготовчого етапу диверсії, напр.: «Операція "Павутиння" планувалась півтора роки, бо фура була з Укрпошти...», джерело: Crimea Vox, Facebook, 03.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=681059684802552&set=pcb.681059834802537&locale> (07.06.2025).

²⁷ Джерело: Crimea Vox, Facebook, 03.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=681059714802549&set=pcb.681059834802537&locale> (07.06.2025).

(7) «*Сама не літає, а крила має...*»: Після операції «Павутина» 2025 року, коли фури стали символом нестандартних українських рішень у війні, з'явився мем, у якому вантажівку зображено з крилами та підписом: «*Сама не літає, а крила має...*» – цитатою з відомого вірша Ліни Костенко²⁸. Візуальний образ фури, перетвореної на летючий гібрид, поєднує технічну фантастику з поетичною алюзією. Мем працює на кількох рівнях: інтертекстуальному, адже залучає культурний код української поезії; візуально-гіперболічному та емоційно-компенсаційному, оскільки комічно поєднує прозаїчне (фура) і піднесене (цитата, крила), знімаючи напругу воєнного контексту. Мем демонструє типову для візуальних фейків естетику гіперреалізму, у якій за допомогою цифрової модифікації створюється фантастичний, але впізнаваний символ перемоги.

Отже, візуальні фейки в українських мемах: використовують знайомі образи і трансформують їх у сатиричні чи героїчні наративи; поєднують високий (релігійний/героїчний/поетичний) і буденний (тварини/побут) реєстри культури; виконують функції емоційної підтримки, мобілізації й символічного опору.

Іронічні фейки

Іронічні фейки – це форма створення альтернативної парадоксальної реальності, де реальні події свідомо спотворюються до рівня абсурду, гротеску або жартівливого міфу. Основна мета таких мемів – допомогти аудиторії емоційно опрацювати травматичний досвід війни через гру й постіронію.

(8) «Херсонський флот ЗСУ»: Після звільнення Херсона у листопаді 2022 року з'явилися жарти про те, що ЗСУ створили «флот» на річці Дніпро. Мем іронізує над уявною могутністю цього флоту, який фактично складався б із саморобних плотів і човнів. Візуальний опис: карта Херсона із нанесеними фігурками кораблів. Підпис: «*Херсонський військово-морський флот – панує на Дніпрі!*»²⁹. Це класичний приклад постіронії: аудиторія розуміє абсурдність твердження, але бере участь у «грі в альтернативну реальність» як способі психологічної адаптації до реальних труднощів війни.

(9) «Бандерівські голуби»: У відповідь на російські фейки про «бойових комах» чи «птахів-шпигунів» українці створили меми про голубів, які нібито знищують ворожу техніку. Текст мема: «*Увага! У небі зафіксовані бандерівські голуби. Збивають орків із мінометів!*» (фотожаба: голуби з бойовими пристроями на крилах)³⁰. Цей іронічний фейк висміює російську конспірологію та одночасно формує образ «своїх» як винахідливих і нездоланних навіть в абсурдних формах. Постіронічне подвійне кодування дозволяє глядачам одночасно сміятися і відчувати гордість за власну спільноту.

²⁸ Джерело: В. Громовий «*Сама не літає. А крила має. А крила має!*» Ліна Костенко, Facebook, 02.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10165429231707166&set=a.10150446349077166&locale=05.06.2025>.

²⁹ Джерело: Telegram-канал UKroMemes, [в:] <https://t.me/UKroMemes/789> (10.12.2022).

³⁰ Джерело: Telegram-канал War Memes, [в:] <https://t.me/WarMemes/1299> (18.09.2022).

(10) «Привид Києва» (рефреймінг через іронію): Спочатку «Привид Києва» був сприйнятий як серйозна героїчна легенда. Згодом меми почали іронічно перебільшувати його можливості: наприклад, твердження, що «Привид Києва» нібито зупинив російське вторгнення самотужки («Привид Києва змусив російську армію тікати, захопив дві бази, підписав мирний договір і врятував світ – за один день») ³¹. Через гротеск і гумористичне перебільшення мем не руйнує героїчний образ, а навпаки – зміцнює його, роблячи «Привида» частиною колективного міфу про нездоланність України. Іронічна гіпербола стає засобом колективного самоствердження.

(11) «Болото Трампа»: Після заяви Дональда Трампа [див. приклад (4)], українська мережа відреагувала серією іронічних мемів, які доводять його слова до рівня гротеску. В одному з найпопулярніших варіантів текст мема імітує псевдологічне обурення:

«Що значить – російські танки загрузли у болоті? А в якому такому болоті, вони ж їхали новими дорогами! І до чого тут болото, якщо всім відомо, що їм дула покрутили конотопські відьми?!» ³². Комічний ефект тут побудовано на постіронічній нарощеній абсурдності. Інший варіант цього ж іронічного сюжету подає візуальну репліку: фотоколаж із Дональдом Трампом, який стоїть у болоті по горло, з підписом: «Якби я не застряг у російському болоті, то через п'ять годин уже був би Нобелівським лауреатом!» ³³. Тут буквальне «застрягання» в болоті стає метафорою політичної залежності та морального занурення в російські наративи. Обидва варіанти демонструють властиву іронічним фейкам постіронічну інверсію реальності, у якій висловлювання противника пересмислюється як самовикриття через абсурд. Через гіперболу, гротеск і гру з пропагандистською логікою ці меми трансформують фрустрацію у колективний сміх.

(12) «Книжки Малюка»: Серія мемів – фейкових обкладинок виданої нібито мемуарної книжки Василя Малюка «Малюк і Карлсони: пригоди на аеродромах», де зображено очільника операції «Павутина» з собакою на тлі фури, диму та маленьких «карлсонів» у небі – тобто дронів ³⁴. Інший варіант наслідує дизайн американських мотиваційних книжок, зокрема *The Art of the Deal* Дональда Трампа: тут автором виступає Василь Малюк, а назва вигаданої книги – *The Art of the вантажівка* ³⁵. Комічний ефект базується на грі з культурними кліше й жанровими формами – мемуари, автобіографія, геройська сага.

³¹ Джерело: (X)Twitter-акаунт @white_crane_ua, [в:] https://twitter.com/white_crane_ua/status/153343290 (05.06.2022).

³² Джерело: Тамара Горіха Зерня, *Що значить - російські танки...*, Facebook, 17.05.2025, [в:] <https://www.facebook.com/share/p/191tPcaksC/> (20.05.2025).

³³ Джерело: З. Фішук, Facebook, 18.05.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1876204606553478&set=p.1876204606553478&type=3&locale> (20.05.2025).

³⁴ Джерело: *Crimea Vox*, Facebook, 03.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=681059644802556&set=pcb.681059834802537&locale> (05.06.2025).

³⁵ Джерело: *Crimea Vox*, Facebook, 03.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=681059644802556&set=pcb.681059834802537&locale> (05.06.2025).

Отже, іронічні фейки в українських мемах створюють альтернативну реальність, у якій воєнні події та політичні висловлювання осмислюються через гру, постіронію й гротеск. Іронічні меми не дезінформують, а переосмислюють реальність, виконуючи функцію емоційної компенсації, критичного мислення та культурного опору.

Прагматичні функції «мемних фейків»

У цьому розділі розглянемо, як різні типи «мемних фейків» виконують конкретні функції в українському цифровому просторі війни.

Психологічна компенсація

Серед мемів, що виконують функцію психологічної компенсації, окремо виділяється серія сюжетів, де реакція на воєнні події поєднується з повсякденними або інтимними ситуаціями. Такі меми демонструють, як важкі або травматичні теми стають частиною звичного, буденного досвіду і перетворюються на об'єкт колективного сміху.

(13) «Романтика й атаки» та «Оргія на Щекавиці»: Мем зображує подружню пару в ліжку: «Чоловік: *Тобі сподобалося?*. Дружина: *Дуже*. Чоловік: *Давай ще раз глянемо відео атаки на аеродром Оленья*»³⁶. Комічний ефект виникає через поєднання інтимної, буденної ситуації з воєнною реальністю, що здається радикально невідповідною контексту. У вересні 2022 року в закритій телеграм-групі з'явилася ідея провести оргію на київській горі Щекавиці у разі початку ядерної війни. Ця публікація викликала хвилю жартів та обговорень.

Ці меми дозволяють аудиторії через гумор дистанціюватися від травматичних подій, зменшити тривогу і страх та сприймати війну як контрольований іронічний сюжет, інтегрований у повсякденне життя.

Колективна мобілізація

Патріотичні меми закликають до солідарності, підтримки армії та волонтерських ініціатив, що і визначає колективну мобілізацію.

(14) Репліка до мема: «*Тепер завжди буду поступатися фурам на дорозі. А раптом вони на аеродром поспішають!!*»³⁷. У жартівливій формі мем відображає зміну поведінкових і ціннісних орієнтацій громадян: навіть буденні дії – як от поступитися дорогою – осмислюються через призму спільної мети та військової солідарності. У цьому сенсі мем фіксує перехід від індивідуального до колективного типу мислення, де перемога стає головною координатою щоденної поведінки.

³⁶ Джерело: С. Горбачов, *Вже багато де лунають пропозиції відзначати 1 червня як День Малюка*, Facebook, 01.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/photo?fbid=24842578051997305&set=a.313298758685242&locale> (04.06.2025).

³⁷ Джерело: *Веселі побрехеньки*, Facebook, 03.06.2025, [в:] <https://www.facebook.com/groups/591048147912424/user/100024536613267/?locale> (04.06.2025).

Сатирична критика ворога

У контексті повномасштабної війни гумор та іронія стають ефективними засобами політичної та соціальної критики. Сатиричні меми дозволяють підірвати пропагандистські наративи ворога, висвітлюючи його безпорадність. Такий підхід особливо ефективний, коли реальні події набувають курйозного відтінку, дозволяючи аудиторії усвідомити слабкість противника та підкреслити винахідливість українців.

(15) «Сумні російські генерали»: Автори мема використали вірусну фотографію Бена Аффлека, на якій він стоїть із сигаретою, виглядає виснаженим, пригніченим і розгубленим. Цей образ став популярним у мережі й слугує універсальним символом безпорадності та розчарування. На мемі підпис англійською: «Russian generals that have to tell Putin a Ukrainian farmer stole their tank with a tractor»³⁸.

Нормалізація побуту

Гумористичні меми про побут під час війни допомагають людям пристосовуватися до екстремальних умов.

(16) Репліка до мема: «Коли нема світла, але є Wi-Fi через старий генератор: Український high-tech» (фото хлопця з телефоном біля бензогенератора)³⁹. Мем висміює труднощі блекаутів, одночасно підкреслюючи винахідливість українців. Через гумор відбувається зняття напруги і створення ефекту нормалізації стресової ситуації.

Конструювання народних героїв

Такі меми створюють образи локальних «героїв спротиву» – звичайних людей, які стають символами стійкості.

(17) «Баба з банкою проти дрона» (фото старшої жінки з консервною банкою і підписом: «Приземлила орківський дрон!»)⁴⁰ Мем підносить буденний акт громадянського опору до рівня героїчного, закріплюючи у масовій свідомості образ «кожен може чинити спротив».

(18) «Плитоноска Залужного» та «Залужний вимикає темряву»: Мем зображує генерала Валерія Залужного у бронезилеті («плитоноска») з підписом: «Залужний не носить плитоноску. Це плитоноска прикривається Залужним»⁴¹. Гумор і сила мема полягають у переверненні ролей, що створює образ надзвичайно стійкої, майже «супергеройської» фігури, яка символізує непохитну силу українського

³⁸ Джерело: *Ukrainians are selling used Russian Tanks on eBay*, Reddit, 03.03.2022, [в:] https://www.reddit.com/r/memes/comments/t5nfy8/ukrainians_are_selling_used_russian_tanks_on_ebay/ (05.03.2022).

³⁹ Джерело: Telegram-канал Deep Memes UA, [в:] <https://t.me/DeepMemesUA/235> (12.12.2022).

⁴⁰ Джерело: Telegram-канал People's Heroes UA, [в:] <https://t.me/PeoplesHeroesUA/315> (11.03.2023).

⁴¹ Джерело: Вукву, *Підбірка мемів про Залужного, які витіснили меми про Чака Норріса*, Instagram, 03.09.2022, [в:] https://www.instagram.com/p/CiCr6Ibocau/?img_index=6 (11.11.2022).

спротиву. Інший мем із зображенням генерала Валерія Залужного має підпис: «Залужний не вмикає світло – він вимикає темряву»⁴². Комічний ефект побудований на гіперболізації звичайної побутової дії (увімкнути світло), перетвореної на символічний акт надзвичайної сили. Мемі конструюють народного героя, підкреслюючи ідею, що особистість може стати символом незламності.

Отже, «мемні фейки» виконують низку прагматичних функцій у цифровому просторі війни: вони допомагають психологічно компенсувати стрес і тривогу, стимулюють колективну мобілізацію та солідарність, висміюють ворога і підривають його пропаганду, нормалізують побут у складних умовах та створюють образи народних героїв. Через поєднання гумору, іронії та гіперболи мемі стають інструментом як емоційної підтримки, так і соціально-культурного конструювання реальності, у якій українці проявляють винахідливість, стійкість і моральну перевагу.

Висновки

У статті проаналізовано українські мемі 2022-2025 років у контексті постправди та інформаційної війни, зокрема мультимодальні «мемні фейки», які виконують низку соціально-прагматичних функцій. Дослідження демонструє, що мемна культура в умовах тривалого конфлікту є динамічним та адаптивним інструментом колективної інтерпретації подій.

По-перше, спостерігається послідовна трансформація тематичних та функціональних акцентів мемів у часі. На початковому етапі (лютий – літо 2022 р.) домінують (псевдо)інформаційні фейки та прості сатиричні мемі, що висміюють ворога, демонструючи його слабкість, абсурдність та безпорадність. Їхні функції переважно зводилися до психологічної компенсації та моральної підтримки, коли аудиторія через гумор могла дистанціюватися від стресових реалій війни.

У середині досліджуваного періоду (кінець 2022 – 2023 рр.) зростає роль візуальних фейків, що створюють гіперболізовані або гротескові образи військових і технологічних ситуацій. Візуальні мемі поєднували буденне та героїчне, використовуючи ікони, тварин і цифровий монтаж, виконуючи одночасно функції мобілізації, сатиричної критики та нормалізації побуту. У цей період аудиторія починає активно взаємодіяти з мемами, а цифровий фольклор стає формою колективної саморефлексії.

На пізнішому етапі (2024 – серпень 2025 рр.) з'являються складніші конструкції, що поєднують постіронію та культурні алюзії, т. зв. іронічні фейки. Вони демонструють вищий рівень усвідомлення ситуації та творчої гри з реальністю, зберігаючи водночас функцію психологічної компенсації, підсилюючи соціальну солідарність і створюючи національних героїв.

Отже, аналіз показує, що мемі українського цифрового простору війни не є статичними: вони адаптуються до змін у військовому, соціальному та інформа-

⁴² Ibidem.

ційному контексті. Функції мемів еволюціонують: від простого висміювання ворога до комплексного поєднання психологічної підтримки, колективної мобілізації, нормалізації побуту та конструювання народних героїв.

References

- Buijzen M., Valkenburg P., *Developing a Typology of Humor in Audiovisual Media*, “Media Psycholog” 2004, № 6 (2).
- Fine G., *The Global Grapevine: Why Rumors of Terrorism, Immigration, and Trade Matter*, Oxford 2019.
- Hutcheon L., *Irony’s Edge: The Theory and Politics of Irony*, London 1994.
- Kuipers G., *The Shifting Politics of Humor: Between Resistance and Reaction*, “European Journal of Cultural Studies” 2020, № 23 (4), [in:] <https://doi.org/10.1177/1367549419859315>.
- McIntyre L., *Post-Truth*, Cambridge 2018.
- Miltner K., *There’s No Place for Lulz on LOLCats: The Role of Genre, Gender, and Group Identity in the Interpretation and Enjoyment of Memes*, “Journal of Visual Culture” 2018, № 15 (1), [in:] <https://doi.org/10.1177/1470412915619384>.
- Morreall J., *Comic Relief: A Comprehensive Philosophy of Humor*, Malden, MA 2009.
- Shifman L., *Memes in Digital Culture*, Cambridge 2014.
- Watts D., *Post-Truth and Propaganda in Contemporary Conflict: A Case Study of Russia’s Information Operations*, „Information, Communication & Society” 2021, № 24 (10), [in:] <https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1787487>.
- Word of the Year 2016: post-truth*, [in:] *Oxford Dictionaries 2016*, [in:] <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>.

Online media sources:

- Saint Javelin Official* [online], humanitarian and media platform, [accessed: 12.02.2023], available at: <https://www.saintjavelin.com>
- Korrespondent.net, *Dalekobiinyky. Operatsiia Pavutyna v memakh* [Long-Range Fighters. Operation “Web” in Memes] [online], available at: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4786896-dalekobiinyky-operatsiia-pavutyna-v-memakh>

Social media sources:

- Facebook [online], materials from verified public profiles and community pages (V. Holobutsky, R. Kryvoshei, Crimea Vox, V. Hromovyi, Z. Fishchuk, Cherkaska hazeta, S. Horbachov, Tamara Horikha Zernia, Veseli pobrekhenky), posts dated May – June 2025, available at: <https://facebook.com>.
- Instagram [online], materials from public profile Bukvy, post of 03.09.2022, available at: <https://instagram.com>.
- Reddit [online], post *Ukrainians are selling used Russian Tanks on eBay*, available at: <https://www.reddit.com/>.
- Telegram [online], materials from public Ukrainian channels (War Memes, UkroMemes, Army Memes UA, Deep Memes UA, People’s Heroes UA), posts published between 2022 and August 2025, available at: <https://t.me/>.

X (Twitter) [online], materials from public accounts (Saint Javelin, @white_crane_ua), posts from June–July 2022, [accessed between June–July 2022], available at: <https://twitter.com>. YouTube [online], video published by BBC News Ukraine — Trump zaiayyv: yakby rosiiski tanky ne zastriahly u bahniutsi, to vony vzjaly Kyjiv za piat hodyn #shorts, 17.05.2025, available at: <https://m.youtube.com/shorts/d1Ox6-Zou18>.

NOTE ON THE AUTHOR

Анна Скорофатова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародної журналістики Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. **Публікації:** **книги:** *Ономазіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослов'янських говірках*, Луганськ 2009, 369 с.; *Атлас назв корисних рослин в українських східнослов'янських говірках*, Луганськ 2009, 339 с.; *Основи юридичної лінгвістики: навчально-методичні матеріали до курсу*, Київ 2020, 640 с. **Статті:** *Просторова варіативність фітономенів в українських східнослов'янських говірках*, „Slavia Orientalis” 2008, t. LVII, nr 4, s. 531–546; *The influence of the teacher - acmeologist's professional competence on the humanitarian gifted pupil's personality's development at foreign literature*, “Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools” 2017, № 20 (2), p. 61–70.; *“Ефект Асурбаніпала” у порівняльних дослідженнях*, [в:] *Сучасна філологія: теорія, історія, методологія : колективна монографія*, Рига 2024.

ORCID: 0000-0002-4036-2407

Email: anna_skor@yahoo.com